

## **ЖЕНСКОТО ФОЛКЛОРНО ТАНЦУВАНЕ В „СБОРНИК ЗА НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ, НАУКА И КНИЖНИНА“ В ДЕСЕТ ТОМА**

**Гергана Тулишова**

Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей към БАН,  
докторант към секция „Етномузикология и етнохореология“

*Резюме:* Статията е насочена към изследване на женското фолклорно танцуване в публикации от I до X том на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ Текстове показват състоянието на традиционната фолклорна култура в периода 1889–1894 г. Разгледани са контекстите и комуникативните ситуации, от които танцуването е част. Изведени параметрите, с които е описана танцова дейност в този начален етап от изследванията на традиционната култура. Етапът, в който фолклорния танц влиза в ползрението на учените от различни научни области. Обръща се внимание на изследователската линия, която следва развитието на сборника.

*Ключови думи:* дискурс, контекст, женско фолклорно танцуване, „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“

## **WOMEN'S FOLK DANCING IN "BOOK COLLECTION FOR FOLKLORE AND ETHNOGRAPHY" IN TEN VOLUMES**

**Gergana Tulishova**

Institute of Ethnology and Folklore Studies with the Ethnographic Museum of the Bulgarian Academy of Sciences, PhD student at the section "Ethnomusicology and Ethnochoreology"

*Summary:* This article focuses on the study of women's folk dancing in publications from volumes I to X of the Book Collection for Folklore and Ethnography. The texts show the state of traditional folk culture in the period 1889-1894. The contexts and communicative situations of which dancing was a part are examined. The parameters used to describe dance activity in this early stage of traditional culture research are outlined. The stage at which folk dance comes into the sight of scholars from different scientific fields. Attention is drawn to the research line that follows the development of the collection.

*Keywords:* discourse, context, women's folk dancing, Book Collection for Folklore and Ethnography

Настоящият текст е част от по-голямо изследване на тема „Фолклорно танцуване в СБНУ<sup>1</sup> – дискурси и контексти“ и има за цел да представи резултати от дискурсен и контекстен анализ на текстове със сведения за женско фолклорно танцуване, предоставени от автори и записвачи за публикация в „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“. Изследването обхваща периода 1889–1894 г., в рамките на който са издадени десет тома.

В изпълнение на целта са прегледани общо 891 публикации от различни научни области, отразяващи археологически, географски, етнокултурни, природни, климатични и др. особености на България. От тях са изведени 81 описания с информация за женско фолклорно танцуване, разпределени в съответните отдели – „Научен отдел“ – 12 текста; „Книжовен отдел“ – 2 текста; „Народни умотворения“ – 67 описания и колекции от песни, предоставени на редакцията от петдесет и трима автори и записвачи.

Освобождението на България поставя проучванията на българския фолклор на две различни плоскости. До този момент онова, което е направено в областта на фолклористиката „е нарасло до значителни размери“ (Шишманов 1889: 1), но то само загатва историческото осмисляне и линията на националното развитие.

Известно е, че първото издание на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ излиза през 1889 г. и за негов съставител и редактор е избран д-р Иван Шишманов (1862–1928). С отпечатването му Ив. Шишманов публикува студията си „Значението и задачите на нашата етнография“ (Шишманов 1889: 1 – 64), където пише: „Стоим на прага на две култури, които се борят за първенство (...) С освобождението, с новия държавен строй, с новите железни линии се въвежда и нов чужд дух в народния живот.“ (Шишманов 1889: 2). С тези думи и очертаните проблеми и задачи, пред които е изправена етнографията, задава една нова, по-различна, изследователската посока във фолклора.

Воден от идеята, че материалната и духовната култура са взаимосвързани, посочва различни области, в които могат да се събират сведения, отразяващи „това, което *знае* или *верва* народът за себе си, за ближните си или за природата, която го

---

<sup>1</sup> СБНУ – „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, който през 1913 г. е преименуван на „Сборник за народни умотворения и народопис“, първоначално започва да излиза под ръководството на Министерството на народното просвещение, а по-късно (1901г.) издателската дейност се поема от Българското книжовно дружество, в последствие преименувано на Българска академия на науките (БАН). До 2012 г., без строга периодичност, от печат излизат общо шестдесет и пет тома. През годините сборникът постепенно променя своя характер от енциклопедичен на фолклористичен.

окръжава (Шишманов 1889: 18)“. Сред тях е „описанието на народните хора“ (Шишманов 1889: 57). Дял от фолклора, „който изисква особена вещина в схващане на ритмическите движения (по некога извънредно сложни), и тънка описателска дарба“, представяща „действителността с най-малките ѝ подробности и изменения“ (Шишманов 1889: 57).

С оглед на неговото виждане, кой трябва да се заеме с описанието на народните хора, възникват въпросите какви хора и как представят сведения за фолклорното танцуване и в частност женското такова. С помощта на биографични сведения за авторите и записвачите се цели изясняване на първия от поставените въпроси – какви хора описват фолклорното танцуване, а заедно с това се определя и тяхната авторова позиция в предоставения на редакцията писмен дискурс<sup>2</sup>.

Когато говорим за дискурс трябва да отбележим, че той представлява сложна система от взаимовръзки, изградени чрез индивидуални знания и интереси под въздействието на наблюдения, социални контакти и други фактори, спомагащи за неговото формиране. При липса на биографични сведения за авторите и записвачите се прави опит за определяне на авторския дискурс само от предоставения материал.

Неразделна част от дискурса е контекстът, за който ван Дайк пише: „Контекстите се наричат „контексти“, точно защото не са „текстове“ (van Dijk 2008: 19). Контекстът е онази част от дискурса, чиято същина е преживяване въз основа на знанията, емоциите и вижданията по отношение на дадена комуникативна ситуация. Той е в пряка зависимост от значението на условията и последствията, плановете, намеренията и целите на действията в комуникативната ситуация, както и виждането за тяхното изпълнение. Или казано по друг начин, връзката, която мисловния процес и представите на ума изгражда или т. нар. социокогнитивен процес е в основата за възникването на дискурса. Чрез анализ на текстовете/дискурсите се определят контекстите, част от които са сведенията за женско фолклорно танцуване. Паралелно с това се извеждат параметрите, с които то е описано.

Ограниченията на статията не позволяват да бъде разгледан пълният обем открити сведения, ето защо в хода на изложението са разгледани няколко примера в контекста на семейната обредност, част от която е сватбата и присъстват сведения за

---

<sup>2</sup> **Дискурс** – термин с широка употреба в различни научни полета, но без точна и ясна дефиниция. Най-широката му употреба е в смисъл на слово, разказ, говорене, които настъпват в условия на комуникативна ситуация, т.е. в условия на взаимодействие между използващите даден език.

женска ритмо-двигателна дейност. Използваните примери отразяват гледни точки на автори и записвачи, чиито материали са публикувани в отделите „Научен“ и „Народни умотворения“ на сборника.

Публикуваните в сборника дискурси показват дългия и сложен процес (в който сборникът се явява като един от механизмите) към изграждане на самостоятелността и идентичността на българската държава. Наблюдава се засилен стремеж към събиране на всякакъв рода сведения, отнасящи се до историческия път в борба към църковна независимост, икономическо състояние, археологични паметници, генеалогията на населението, обръща се внимание на географски и природни обекти и мн. др. Част от този сложен процес в търсенето на отговори е фолклорът.

По пътя към изграждане на национална идентичност е формирането на контролни органи с институционална функция. Съществена част от този процес е създаването на правни норми, които да имат обединяваща роля са еднакво валидни за всички участници в общността на национално равнище. Нуждата от правна система поставя на дневен ред изследването на фолклора, в който са скрити отговорите към изграждането на тази система.

Липсата на закон, който да урежда правото на женитба в България, насочва Васил Балджиев към изследване на съществуващи свидетелства за спазвани норми сред населението, данни за които използва както от допълнителни източници, така и от лични теренни описания. Въз основа на тях пише „Студия върху нашето персонално съпружествено право“, публикувана в IV, V, VII, VIII и X-ти том на сборника. Материалът е докторска дисертация, която авторът защитава в „Липския юридически факултет“ (Балджиев 1891: 156) през 1890 г.

От оскъдните биографични данни за Васил Балджиев става ясно, че е бил част от лекторския екип на сформирания през 1892 г. Юридически факултет на Софийският университет. Изнасяните от него лекции са свързани с историята на българското право. Тази посока се вижда и в трудът му, където обръща внимание на правата, които имат момата и момъкът преди и след сватбата. Прави впечатление, че авторът се стреми да представи диахронно процесите и измененията при сключване на граждански брак, като обръща внимание на това, как „са се вмъкнали разни елементи в народния ни дух и са го преобразували“ (Балджиев 1891: 157). Излага схващането, че „тези чужди елементи са тъй сраснати с нашия чист народен обичай, щото е мъчно да се различава кое е именно народното и кое чуждото“ (Балджиев 1891: 158). Той смята, че качеството и

типа на живота (по-затворен и отдалечен от чуждо влияние) в различните населени места повлияват образуването на различни обичаи, като дава за пример по-големите градове, в които има гръцко и турско население, чиито правни норми оказват въздействие в посока изчезване на „обичайното“ право. Той разглежда въпроси като: кога и защо може да бъде развален годежът и условията и последиците от неговото разваляне; по какъв начин се обезпечават страните; годениците дават ли съгласие пред свидетели и способни ли са юридически да сключат брак. Обръща внимание на етапите преди женитбата, които заедно с „сичките церемонии, символи, тържества, вкупом зети, се наричат „сватба“ (Балджиев 1892: 148). Не пропуска да отбележи, че старото значение на символите и всички сватбени церемонии вече не съществуват.

Въпреки, че за основоположник в събирането и изследването на българските правни обичай се смята Петър Оджаков, публикуваният материал на Васил Балджиев ни дава основание да смятаме, че неговия труд е част от бъдещата нормативна система на страната, част от която е семейният кодекс.

Нямаме данни за родното място на авторът, но предвид, че сам споменава използването на теренен материал събиран от него и фактът, че той отразява сведения от Софийско – с. Смолско, с. Буново, Копривщица и др., дават основание да смятам, че е роден в този регион. Освен това при посочване на примери и от други райони на страната, използва вече отпечатани източници на Любен Каравелов, братя Миладинови, Ил. Блъсков, К. Шапкарев и др.

За женското фолклорно танцуване пише в бележка под линия. В нея авторът обсъжда разбирането сред народа, че са съществували три основни момента (всеки сам по себе си), с които брачният съюз е смятан за сключен. Балджиев смята, че „до дете невестата не е влезла в ръцете на младоженеца, не може да се нарече негова съпруга“ (Балджиев 1892: 149). Изяснява позицията си като дава информация за всеки от моментите, смятани от народа за знак, че бракът е сключен: тържественото вземане на момата от дома ѝ; пристигането на невестата пред дворната врата на младоженеца и първата брачна нощ.

В контекста на дефлорацията на невестата – „извършването на съвкуплението“ (Балджиев 1892: 149), момент, на който „се отдава също едно големо значение“ (Балджиев 1892: 149), известяването се извършва от „младоженецът или мака му“ (Балджиев 1892: 149). Балджиев описва по какъв начин в с. Буново, Разград и с.

Смолско се извършва тази дейност от свекървата, която трябва да представи „доказателства“. В различните населени места това става по специфичен начин: „изнасяла кървавата риза в решето пред сватбарите и играла ръченици“ (с. Буново), „в Разград кървавата риза е поставяна в решето и поднасяна на сватбарите да хвърлят бакшиш“, а в „с. Смолско кървавата риза trebало да бъде показана на свирците“ (Балджиев 1892: 149).

Споменатата ритмо-двигателна дейност е отразена само с нейното наименование – ръченица. Авторът не описва каква е играта, дали тя е придружена с мимики и жестове, има ли посока на движение, т.е. има ли характерни движения, които се изпълняват. Става ясно, че в момента на извършваната практика, право на това има женския пол в лицето на свекървата, но не се разбира докато тя играе присъстващите само наблюдават или и играят, което определя играта и като „посаме“ Вероятно играта е изпълнявана под съпровод, но не са представени сведения какъв е той. Липсват данни за метро ритмиката, посоката на движение, характера на танца и др., които биха дали възможност да видим какви регионални характеристики е притежавало фолклорното танцуване в един отдалечен от съвременността момент.

За ролята на музикалния съпровод, свързан с този момент от сватбения обичай, споменава в сведенията от с. Смолско. „Свирците“ са тези, които според състоянието на ризата – окървавена или не – „свирили известни мелодии, от които се узнавало, че невестата е излезла дефлорирана“ (Балджиев 1892: 149).

Представените сведения за фолклорното танцуване показват, че то е съставна част от даден момент в сватбения обичай, който отразява фактичката страна на брака. Липсата на сведение за него е немислима, тъй като то е релевантно на ситуацията, в която е отразено. Показано е практическото значение на танцуването в общественото съзнание, което показва смислово натоварена функция на ръченицата. От гледна точка на конотативна страна тук танцуването е форма на оповестяване за щастие, за чест и плодородие, като последното е подсилено от поставената окървавена риза в „решето“, смятано в народната представа за символ на продуктивността със значение на „сит“ (Шишманов 1893: 588).

С историческия развой на брачните отношения е свързан и друг труд – „Сватбарските обреди на славянските народи“, публикуван в III, IV, V, VIII и XI-ти том на сборника. Негов автор е Федор Волков, който е украински антрополог, археолог и

етнограф. Авторската позиция е базирана на етнографски, филологически, антропологически и социологически изследвания. С тяхна помощта прави опит да открие остатъци от архаични елементи сред славянските народи – украинци, сърби и българи. Вероятно написва труда си в периода 1879–1905 г. по време на престой в Европа.

Като антрополог и археолог Федор Волков обръща внимание на племенните общности и факторите повлияли тяхното териториално разпределение; измененията, в резултат на които се променя социалната структура и миросгледа на населението. Прави обзор на идеологичните представи за бракосъчетанието сред различни племена, народи и религиозни схващания.

В труда му по-голям дял заемат сведенията, описващи споменатите по-горе фактори, свързани украинския сватбен обичай и по-малко с българския (в частност македонските българи). Това вероятно е така, защото и самият автор споменава, че „не се намират току-речи никакви източници“ (Волков 1892: 218), които да свидетелстват народната представа за бракосъчетанието.

Във втората част на своя труд – „Българските сватбарски обреди“ (Волков 1892: 216 – 256), авторът разглежда онези „етнографски черти“, които са се запазили у българите, но отдавна „са се изгубили в равнините, включително и в Украйна“ (Волков 1892: 217). По сведения за българските брачни обичай от източници като: Херодот, Помпоня Мела, Ибн-Фоцлан, Андалузи, Г. Раковски, братя Миладинови, Д. Маринов и други. Обръща внимание на влиянието, което оказва „в строя на челядта“ (Волков 1892: 224) въвеждането на християнската религия през IX в. и отношението ѝ към многоженството и търпимостта към „езическите славянски и български обреди“ (Волков 1892: 225) по пътя към изграждане на представата за брака у българите и запазването на стари сватбарски обреди.

Федор Волков излага виждането, че в различните краища на България „сватбарските обреди са твърде различни, ала в основните черти те имат напълно сроден, съвсем общ характер и носят... отпечатък на твърде дълбока старина“ (Волков 1892: 226 – 227). Това негово виждане говори за онази приемственост, за която години по-късно пише Райна Кацарова, че „българи и славяни заварили на полуострова богата славянска култура“, чиито елементи „проникват в бита на новите обитатели на страната“ (Кацарова-Кукудова 1955: 15). В последствие за „отпечатък на твърде дълбока

старина“ запазена към настоящето (времето, в което е писана студията) Волков смята предсватбените моменти „завличанье и купуване девойките“ (Волков 1892: 227).

Първият от тях – завличанье<sup>3</sup>, по сведения от източници, е форма на проява, която се среща във всички краища на България и се наблюдава отмирането ѝ в „покрайдунавска България“ (Волков 1892: 227), но в пълна сила се среща в Македония. Авторът посочва случаите, при които става грабене на девойката, като смята, че „най-първобитен характер има съвсем насилственото грабване на девойката“ (Волков 1892: 227), когато сключването на брак е против волята на родителите ѝ. Други форми на грабене, каквато е отвличането на мома от хорото, в които няма причина то да бъде извършвано, смята за „факт на преживелица“ (Волков 1892: 227).

В изложения авторов дискурс, мястото на фолклорното танцуване е определено от народната представа за междуполовите отношения. Фокусът е насочен към архаичния аспект в развитието на социалната структура на обществото в контекста на сватбения обичай, като показва синкретичното съществуване на фолклорното танцуване в жизнения път на човека.

Предвид публикуването на първата част от труда през 1890 г. и констатацията на Ф. Волков, че няма достатъчно източници, от които да бъдат черпени сведения за българските сватбени обичаи, вероятно от редакцията на сборника предприемат действия в тази посока. В следващите издания на сборника до том X (1894 г.) вече са публикувани двадесет и осем материала, свързани със сватбения обичай, съвкупност от дванадесет колекции от песни и шестнадесет описания, поместени в отдел „Народни умотворения“.

По-голям дял, общо двадесет и четири, от публикуваните материали дават сведения за обичая в границите на днешната българска територия. Материалите, както споменава и Шишманов в студията си, освен като литературни паметници могат да бъдат използвани и като материали, спомагащи развитието на филологията в България. За осъществяването на тази идея имат заслуга „учителите, които по своето положение беха повикани да бъдат най-ревностни сътрудници на Министерството в изучаването на народа и страната“ (Шишманов 1900: XII), като по-голяма заслуга в дейността на сборника има „селския учител“ (Шишманов 1900: XIII). Допълнително, през 1890 г. е

---

<sup>3</sup> **Завличанье** – от описанието, което Ф. Волков дава в текста, се разбира, че това е форма на грабене, т.е. отвличане на девойката.



издадено „окръжно“, вероятно, постановление към училищните инспектори. В него се дават точни указания как и какви материали да бъдат събирани. В документа са отбелязани осем точки, където изрично е посочено обредните песни да не бъдат описвани отделно от обреда, „всичко да се записва с ударение и фонетически“ (Шишманов 1900: XIV) „на наречието на населението“ и към всеки материал да се отбелязване откъде е описаното и данни (име и възраст) за респондента. Заедно с други изисквания към записвачите техният труд е заплатен, „ако заслужи да се помести в „Сборника“ (Шишманов 1900: XIV).

Публикуваните материали за сватбения обичай отговарят най-вече на изискването, свързано с т. нар. „наречие“ на населението. Събирачите на сведения освен, че показват стремеж към точното му представяне (предимно в текстовете на описаните песни в/от обичая), в бележка под линия дават значението на някои думи, особености на говора, посочват допълнителна информация относно текстове на песни, уточнения свързани с обичая и лицата в него.

Сватбата е била „важно събитие в живота на човека“ (Кацарова-Кукудова 1955: 67), което в представата народа е един сложен комплекс от дейности, които имат точно време за провеждане и без които сватбеният обичай не би бил пълен. В продължение на няколко дни или седмица е празнуван с присъщите за него веселия, придружени с песни и хора. Фокусът, в публикуваните материали за обичая, е насочен към реални социални ситуации в различни моменти от него, които са обусловени от народния мироглед и в които намира място женското фолклорно танцуване.

Един от учителите по онова време е Христо Константинов (известен с името Христо Попконстантинов), който предоставя две описания на сватбата – едно от Чепино и едно от Ахъ-челебийско (дн. Смолян). Той не се ограничава само до сватбения ден, а описва и причините за подготовка и дейности изпълнявани преди и след сключването на брака. Обръща внимание на участниците (в смисъл на лица, натоварени със специална функция), нормите на поведение, икономическата и веществената страна, спазваните норми от годениците и кога може да се развали годежът. Посочва текстовете на изпълнявани песни, в които се наблюдава стремеж към предаване на месният говор.

В материал от смолянския край женското фолклорно танцуване е част от контекста при изработването на „прапора“ (сватбено знаме) (Константинов 1893: 39). В подготовката му взимат участие деверът и „песнопойките, които „трябва да са юнакови

роднини и да знаят сичките обредни свадбени песни“ (Константинов 1893:39). Христо Константинов описва как изработват „прапора“ и щом бъде готов, деверът го взима и бяга (държейки го в дясната ръка, а в лявата хляб) през дворове и градини, гонен от песнопойките. Тук вниманието ни е насочено не толкова към гонитбата и моментът след нея, че когато деверът „се умори, седа под някое дърво, само че трябва да внимава, да не бъде то сухо“ (Константинов 1893:39) и че щом „песнопойките го доближат“ (Константинов 1893:39), взимат хляба, ядат от него и останалото разделят. Привлечени сме от описанието, което Константинов дава веднага, след като певците получават от девера пари и всички се връщат в момковия дом. Там те слагат „прапора на някое сурово дърво и изиграват едно хоро на двора. Като изиграят хорото, бабата изнася на двора една пита с мед омазана и с стафиди ошарена. На питата турят едно парче от бела аба и конска юзда. Тогава излиза главеника<sup>4</sup>, нагърбюва се на сред двора, турят му питата на гърба и я ломят<sup>5</sup>.“ (Константинов 1893:39).

В описанието ясно е изразена функцията на хорото, която е начало на обредни действия. Освен мястото на неговото провеждане – „на двора“ и състава на участниците – деверът и момите „песнопойки“, други сведения не са посочени. Наличните характеристики за място и състав на участниците, години по-късно в „Теория и анализ на фолклорния танц“, Анна Илиева определя като външни фактори, влияещи на формообразуването на фолклорния танц. Според нея, в зависимост от „мястото на изпълнение (мегдан, стая, улица, двор, поляна и др.), както и случаят, по който се играе“ определят броя на участниците, „външния вид, хват, подреждане, начин на орнаментиране и т.н.“ (Илиева 2007: 26).

Примерът показва, че вниманието на записвача е насочено по-скоро към обредността, която е непосредствено след танцуването и по-специално към символите, които носи със себе си – „пита с мед и с стафиди“, „бела аба и конска юзда“, които „държат своето силно оперативное действие именно на неясното, тъмното, скритото, а оттам и на мистериозното в своята природа“ (Йорданова 1985: 20).

Въпреки, че не представя песните с нотен запис, който да дава информация за метриката, ритмиката и др. характеристики на музикалния съпровод, той насочва вниманието на читателя към тяхната съдържателна страна. В контекста на периода между годежа и сватбата пише: „Нашинската поговорка „Оглави са – погуби са, ожени

---

<sup>4</sup> Главеник – така е наричан годеникът.

<sup>5</sup> Ломя – ям, храня се

са – погребени са“ и откъсящите от следните песни хубаве описват положението на главеницата и ясно очертават ограничителните правила, които тя трябва да варди, за да не се срами и да не даде повод да се развали главилката.“ (Константинов 1893:38). Това още веднъж показва, как изграждането на социологическата структура е подвластно на нормативна система от фолклорен характер.

В друг момент, „*завеждане на невестата*“ (Константинов 1893:45) в зетевия дом, споменава за съпровод на гайда, която съпровожда пеенето на песнопойките. Той отбелязва, че след изпяването на песен, по време на която невестата се кланя, „гайдата продължава да свири една много жаловна свирня, която в никой друг случай не се свири.“ (Константинов 1893:45). Това показва, че има и други „специални“ случаи, освен описания по-горе от В. Балджиев, при които водеща роля има музикалния съпровод.

В описанието от Чепино Константинов уточнява, че се отнася за помашка сватба. Тук също описва кога, къде и на каква възраст се харесват младите, какво е отстоянието от годежа – „кябина“ (Константинов 1892: 45) до сватбата и къносването, което се прави в домовете на годениците вечерта преди сватбата. Прави впечатление, че в описанието не присъстват сведения за ритмо-двигателна дейност, но са включени две песни, едната от които се изпълнява по време и след къносването, а другата при извеждането на „гелината“ по пътя към момковия двор. Константинов отбелязва музикален съпровод, който се състои от тъпани, свирки, зурни. За същия момент от чепинската сватба, по-ранно в сборника, са публикувани от записвача две сватбени песни. При тях отбелязва, че сватбените родопски песни се изпълняват „по-провлачено с полутъжовна мелодия“ (Константинов 1889: 38) и „се чуе плачот“ (Константинов 1890: 54). Така представен начинът на изпълнение показва онази чувственост и сантименталност, за която говори Васил Стоин в своите теоретични разработки за ритмиката и метриката. Той пише: „Българската песен, изказваща свободно емоциите на един чист и близък до вярно чувствуваната природа сантиментален живот, се прилага при всички актове на частния и обществен живот.“, каквито „актове“ според него са „радостни случаи, като сватба, кръщаване или празник в семейството“ (Стоин 1956: 12).

В сведенията от Смолянско Христо Константинов пише, че представения материал описва сватбата от „преди 20–30 години“ (когато венчавката е ставала в къщата на момъка, а не в църква, на което сега не се гледало с „добро око“ (Константинов 1893: 49), като уточнява в бележка, че данните са събирани в периода 1872–1875 г. Предвид годината на неговото раждане – 1858 г., това показва, че още на

четирнадесетгодишна възраст проявява интерес към народния бит и култура. Този интерес намира отражение в сборника чрез нееднократното публикуване на негови материали. За целите на сборника предоставя, освен разглежданите тук описания, също така и такива свързани с говора на родопския край. Последните, вероятно са продиктувани от неговата учителска практика в родното му село Петково, в което още на дванадесетгодишна възраст е станал помощник учител. Не веднъж са публикувани негови материали от родопския район, които показва стремежът му да опознае родния си край, като същевременно допринася за запазването на интересни и важни сведения. Въпреки, че по-късно завършва курс (през 1880 г.) по стенография и заема чиновническа длъжност в София, той продължава да се интересува и да записва наблюденията си върху живота на хората. Всичко това го определя с гледна точка на етнограф.

Разгледаните примери показват, че традиционната фолклорна култура на българското население стои в основата на неговото по-нататъшно развитие. От нея изследователи, като В. Балджиев и Ф. Волков, отбелязват онези моменти, които са релевантни в контекста на изследователския им интерес в областта на правото и антропологията. Но въпреки тяхната тясна специализация, може да се каже, че те по своята същност извършват етнографски изследвания, каквито прави и Хр. Константинов, които с помощта на допълнителни източници (било то печатни издания или текстове на песни) техните публикации придобиват онази характеристика, която изследователите на дискурса наричат интертекстуалност.

В този ранен период от изследването на фолклорът фокусът е далеч от фолклорното танцуване, което е представено като игра, хоро, орò или ръченица. Липсата на теоретична подготовка в областта на танцовото народно изкуство, независимо колко отблизо са запознати авторите и записвачите с него, оказва влияние при представяне на сведенията за него по начина, по който споменава в студията си Иван Шишманов. За тях по-лесно и по-достъпно е да опишат частично т. нар. „извънтанцовите фактори“ (Илиева 2007: 21), влияещи за неговото формообразуване, където не се изискват специални умения и познания. При описанието на отделните елементи на женското фолклорно танцуване, които представляват „микроформата“ (Илиева 2007: 47) в изграждането на цялостното танцово явление, изисква прецизност, която те или не притежават или негласно поддържат виждането, че фолклорния танц може да бъде описан и изследван на по-късен етап. Женското танцуване се споменава,

тъй като то е неразделна част от даден етап от сватбения обичай и е обусловен от обредни действия.

Споменаването на музикалния съпровод, при някои от авторите и записвачите, е резултат от синкретичния характер, присъщ на танцовото явление – танц-музика-слово, а описания начина на изпълнение, говори за чисто емоционалния порив, който музиката предизвиква – „чуе се плачот“, „по-провлачено“, „полутъжовна“. От друга страна начинът на изпълнение, може да бъде подчинен и на разбирането, че в даден момент напева трябва да извика определени емоции. Такъв момент от сватбения обичай е извеждането на невестата от домът ѝ, когато се прощава с родителите си тя трябва да плаче.

Разгледаните примери, както се вижда дават по-съществени сведения за музикалния съпровод, отколкото за женското танцуване. Това показва, че заедно със словесната страна – песните, авторите и записвачите споменават съпровод и начин на изпълнение. В тази посока е и публикуваната в сборника през 1894 г. разработка на тема: „Нашите напеви“ на Карел Махан – чешки композитор, поканен от Иван Шишманов като преподавател по музика в България. Той прави първи анализи на народната ни музика, които по-късно (през 1913 г.) Добри Христов критикува и тъй като са „градени върху неавтентични материали“ (Христов 1913: 4) смята за погрешни. С трудовете на двамата (К. Махан и Д. Христов) се поставят основите в посока към изследване на народната музика, последователи на които са В. Стоин, Ст. Джъджев и др.

### **Използвана литература:**

1. Балджиов, В. Студия върху нашето персонално съпружествено право. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 4. Научен отдел, Министерство на народното просвещение, София. 1891*
2. Балджиов, В. Студия върху нашето персонално съпружествено право. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 7. Научен отдел, Министерство на народното просвещение, София. 1892*
3. Волков, Ф. Сватбарските обреди на славянските народи. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 8. Научен отдел, Министерство на народното просвещение, София. 1892*

4. Илиева, А. *Теория и анализ на фолклорния танц*. АИ „Проф. Марин Дринов“ София. 2007
5. Йорданова, Ц. *Обредни символи и музика*. – В: *Български фолклор*, кн. 1. БАН, София. 1985
6. Кацарова-Кукудова, Р. *Български танцов фолклор*. Наука и изкуство, София. 1955
7. Константинов, Хр. *Песни из челядният живот. От Чепино* – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 1. Народни умотворения*. Министерство на народното просвещение, София. 1889
8. Константинов, Хр. *Песни из челядният живот. От Чепино* – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 2. Народни умотворения*. Министерство на народното просвещение, София. 1890
9. Стоин, В. *Българската народна музика*. ДИ „Наука и изкуство“, София. 1956
10. Христов, Д. *Ритмичните основи на народната ни музика*. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 27*. БАН, София. 1913
11. Шишманов, Ив. *Десетгодишнината на Сборника. 1889.–1899.* – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 9. Научен отдел*. Министерство на народното просвещение, София. 1900
12. Шишманов, Ив. *Значението и задачата на нашата етнография*. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 1. Научен отдел*. Министерство на народното просвещение, София. 1889
13. Шишманов, Ив. *Принос към българската народна етимология*. – В: *Сборник за Народни Умотворения, Наука и Книжнина. Т. 9. Научен отдел*. Министерство на народното просвещение, София. 1893.
14. van Dijk, Teun A *Text, context and knowledge*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008